

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBRI SEX

CAROLUS LACHMANNUS

RECENSUIT ET EMENDAVIT

BEROLINI
IMPENSIS GEORGII REIMERI
MDCCCL.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBER PRIMUS.

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
alma Venus, caeli subter labentia signa
quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
concelebras, per te quoniam genus omne animantum
5 concipitur visitque exortum lumina solis.
te, dea, te fugiunt venti, te nùbila caeli
adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
summittit flores, tibi rident aequora ponti
placatumque nitet diffuso lumine caelum.
10 nam simul ac species patefactast verna diei
et reserata viget genitabilis aura favoni,
aëriae primum volucres te, diva, tuumque
significant initum percussae corda tua vi.
15 inde ferae pecudes persultant pabula laeta
14 et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
16 te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
denique per maria ac montis fluviosque rapacis

16 tergis.

- frondiferasque domos avium camposque virentis
 omnibus incutiens blandum per pectora amorem
 20 efficis ut cupide generatim saecula propagent.
 quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
 nec sine te quicquam dias in luminis oras
 exoritur neque fit laetum neque amabile quicquam,
 te sociam studeo scribendis versibus esse,
 25 quos ego de rerum natura pangere conor
 Memmiadae nostro, quem tu, dea, tempore in omni
 omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
 quo magis aeternum da dictis, diva, leporem.
 effice ut interea fera moenera militiae
 30 per maria ac terras omnis sopita quiescant:
 nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
 mortalis, quoniam belli fera moenera Mavors
 armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
 reicit aeterno devictus vulnere amoris,
 35 atque ita suspiciens, tereti cervice reposta,
 pascit amore avidos, inhians in te, dea, visus,
 eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
 circum fusa super, suavis ex ore loquellas
 40 funde petens placidam Romanis, incluta, pacem:
 nam neque nos agere hoc patriae tempore iniquo
 possumus aequo animo nec Memmi clara propago
 talibus in rebus communi desse saluti.

*

- 50 quod super est, vacuas auris animumque sagacem
 semotum a curis adhibe veram ad rationem;

27 oralatum || 32 monera || 33 regium in gremiumque || 35 teriti || 43 id
 esse || 44 — 49 = II, 646 — 651. || 50 ut vacuas || animumque sagacem
omissa.

ne mea dona tibi studio disposta fideli,
 intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
 nam tibi de summa caeli ratione deumque
 55 disserere incipiam, et rerum primordia pandam,
 unde omnis natura creet res, auctet, alatque,
 quove eadem rursus natura perempta resolvat;
 quae nos materiem et genitalia corpora rebus
 reddunda in ratione vocare et semina rerum
 60 appellare suemus et haec eadem usurpare
 corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Humana ante oculos foede cum vita iaceret
 in terris oppressa gravi sub religione,
 quae caput a caeli regionibus ostendebat
 65 horribili super aspectu mortalibus instans,
 primum Graius homo mortalis tendere contra
 est oculos ausus primusque obsistere contra;
 quem neque fana deum nec fulmina nec minitanti
 murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
 70 inritat animi virtutem, effringere ut arta
 naturae primus portarum claustra cupiret.
 ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 processit longe flammantia moenia mundi
 atque omne immensum peragravit mente animoque;
 75 unde refert nobis victor quid possit oriri,
 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens.
 quare religio pedibus subiecta vicissim
 opteritur, nos exaequat victoria caelo.
 80 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
 in pia te rationis inire elementa viamque
 indugredi sceleris. quod contra saepius illa

66 tollere || 68 fama || 70 confringere || 71 cuperet. || 74 omnem ||
 77 Quantum

- religio peperit scelerosa atque impia facta.
 Aulide quo pacto Triviai virginis aram
 85 Iphianassai turparunt sanguine foede
 ductores Danaum delecti, prima virorum.
 cui simul infula virgineos circum data comptus
 ex utraque pari malarum parte profusast,
 et mestum simul ante aras adstare parentem
 90 sensit, et hunc propter ferrum celare ministros,
 aspectuque suo lacrimas effundere civis,
 muta metu terram genibus summissa petebat:
 nec miserae pròdesse in tali tempore quibat
 quod patrio princeps donarat nomine regem:
 95 nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras
 deductast, non ut sollemni more sacrorum
 perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
 sed casta incestu, nubendi tempore in ipso,
 hostia concideret mactatu maesta parentis,
 100 exitus ut classi felix faustusque daretur.
 tantum religio potuit suadere malorum.
 Tutemet a nobis iam quovis tempore vatum
 terriquois victus dictis desciscere quaeres.
 quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt
 105 somnia, quae vitae rationes vertere possint
 fortunasque tuas omnis turbare timore!
 et merito: nam si certam finem esse viderent
 aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
 religionibus atque minis obsistere vatum:
 110 nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
 aeternas quoniam poenas in morte timendumst.
 ignoratur enim quae sit natura animai,
 nata sit, an contra nascentibus insinuetur,
 et simul intereat nobiscum morte dirempta,

- 115 an tenebras Orci visat vastasque lacunas,
 an pecudes alias divinitus insinuet se,
 Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
 detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
 per gentis Italas hominum quae clara clueret;
 120 etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
 Ennius aeternis exponit versibus eidem,
 quo neque permaneant animae neque corpora nostra,
 sed quaedam simulacra modis pallentia miris;
 unde sibi exortam semper florentis Homeri
 125 commemorat speciem lacrimas effundere salsas
 coepisse et rerum naturam expandere dictis.
 qua propter bene cum superis de rebus habenda
 nobis est ratio, solis lunaeque meatus
 qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
 130 in terris, tum cum primis ratione sagaci
 unde anima atque animi constet natura videndum,
 et quae res nobis vigilantibus obvia mentes
 terrificet morbo adfectis somnoque sepultis,
 cernere uti videamur eos audireque coram,
 135 morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
 Nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
 difficile inlustrare Latinis versibus esse,
 multa novis verbis praesertim cum sit agendum
 propter egestatem linguae et rerum novitatem:
 140 sed tua me virtus tamen et sperata voluptas
 suavis amicitiae quemvis sufferre laborem
 suadet et inducit noctes vigilare serenas,
 quaerentem dictis quibus et quo carmine demum
 clara tuae possim praepandere lumina menti,
 145 res quibus occultas penitus convisere possis.
 Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest

- non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
 principium cuius hinc nobis exordia sumet,
 150 nullam rem e nilo gigni divinitus umquam.
 quippe ita formido mortalis continet omnis,
 quod multa in terris fieri caeloque tuentur,
 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur.
 165 quas ob res ubi viderimus nil posse creari
 de nilo, tum quod sequimur iam rectius inde
 perspiciemus, et unde queat res quaeque creari
 155 et quo quaeque modo fiant opera sine divom.
 159 Nam si de nilo fierent, ex omnibu' rebus
 omne genus nasci posset, nil semine egeret.
 e mare primum homines, e terra posset oriri
 squamigerum genus et volucres erumpere caelo:
 armenta atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
 incerto partu culta ac deserta tenerent:
 165 nec fructus idem arboribus constare solerent,
 sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.
 quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
 qui posset mater rebus consistere certa?
 at nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
 170 inde enascitur atque oras in luminis exit,
 materies ubi inest cuiusque et corpora prima:
 atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
 quod certis in rebus inest secreta facultas.
 praeterea cur vere rosam, frumenta calore,
 175 vites autumnio fundi suadente videmus,
 si non, certa suo quia tempore semina rerum
 cum confluerunt, pate fit quod cumque creatur,
 dum tempestates adsunt et vivida tellus

- tuto res teneras effert in luminis oras ?
- 180 quod si de nilo fierent, subito exorerentur
incerto spatio atque alienis partibus anni;
quippe ubi nulla forent primordia, quae genitali
concilio possent arceri tempore iniquo.
nec porro augendis rebus spatio foret usus,
- 185 seminis ad coitum, si e nilo crescere possent:
nam fierent iuvenes subito ex infantibu' parvis,
e terraque exorta repente arbusta salirent.
quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
paulatim crescunt, ut par est semine certo
- 190 crescere, resque genus servant; ut noscere possis
quicque sua de materia grandescere alicue.
huc accedit uti sine certis imbribus anni
laetificos nequeat fetus submittere tellus,
nec porro secreta cibo natura animantum
- 195 propagare genus possit vitamque tueri;
ut potius multis communia corpora rebus
multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
quam sine principiis ullam rem existere posse.
denique cur homines tantos natura parare
- 200 non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
transire et magnos manibus divellere montis
multaque vivendo vitalia vincere saecula,
si non, materies quia rebus reddita certast
gignundis, e qua constat quid possit oriri?
- 205 nil igitur fieri de nilo posse fatendumst,
semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
aëris in teneras possint proferrier auras.
postremo quoniam incultis praestare videmus
culti loca et manibus melioris reddere fœtus,
- 210 esse videlicet in terris primordia rerum,

quae nos fecundas vertentes vomere glebas
 terraique solum subigentes cimus ad ortus:
 quod si nulla forent, nostro sine quaeque labore
 sponte sua multo fieri meliora videres.

- 215 Huc accedit uti quicque in sua corpora rursum
 dissoluat natura neque ad nilum interemat res.
 nam siquid mortale e cunctis partibus esset,
 ex oculis res quaeque repente erepta periret:
 nulla vi foret usus enim, quae partibus eius
 220 discidium parere et nexus exsolvere posset.
 quod nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
 donec vis obiit, quae res diverberet ictu
 aut intus penetret per inania dissoluatque,
 nullius exitium patitur natura videri.
 225 praeterea quae cumque vetustate amovet aetas,
 si penitus peremit consumens materiem omnem,
 unde animale genus generatim in lumina vitae
 reducit Venus, aut reductum daedala tellus
 unde alit atque auget generatim pabula praebens?
 230 unde mare, ingenuei fontes, extentaque longe
 flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
 omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
 infinita aetas consumpse ante acta diesque.
 quod si in eo spatium atque ante acta aetate fuere
 235 e quibus haec rerum consistit summa relecta,
 immortalis sunt natura praedita certe;
 haut igitur possunt ad nilum quaeque reverti.
 denique res omnis eadem vis causaque volgo
 conficeret, nisi materies aeterna teneret,
 240 inter se nexu minus aut magis indupedita:
 tactus enim leti satis esset causa profecto;
 quippe, ubi nulla forent aeterno corpore, quorum

215 quicquid in || 217 c *omissum*. || 230 externaque || 240 nexus

- contextum vis deberet dissolvere quaeque .
 at nunc , inter se quia nexus principiorum
 245 dissimiles constant aeternaque materies est ,
 incolumi remanent res corpore , dum satis acris
 vis obeat pro textura cuiusque reperta .
 haud igitur redit ad nilum res ulla , sed omnes
 discidio redeunt in corpora materiai .
 250 postremo pereunt imbres , ubi eos pater aether
 in gremium matris terrai praecipitavit :
 at nitidae surgunt fruges , ramique virescunt
 arboribus , crescunt ipsae fetuque gravantur :
 hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum :
 255 hinc laetas urbes pueris florere videmus ,
 frondiferasque novis avibus canere undique silvas :
 hinc fessae pecudes pingui per pabula laeta
 corpora deponunt , et candens lacteus umor
 uberibus manat distentis : hinc nova proles
 260 artubus infirmis teneras lasciva per herbas
 ludit lacte mero mentes perculsa novellas .
 haud igitur penitus pereunt quae cumque videntur ;
 quando alid ex alio reficit natura , nec ullam
 rem gigni patitur , nisi morte adiuta aliena .
 265 Nunc age , res quoniam docui non posse creari
 de nilo neque item genitas ad nil revocari ,
 ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis ,
 quod nequeunt oculis rerum primordia cerni ,
 accipe praeterea quae corpora tutē necessest
 270 confiteare esse in rebus nec posse videri .
 principio venti vis verberat incita cautes
 ingentisque ruit navis et nubila differt ,
 inter dum rapido percurrrens turbine campos
 arboribus magnis sternit montisque supremos

257 pinguis || 263 ex allo || 264 adluta || 271 cortus .

- 275 silvifragis vexat flabris : ita perfurit acri
cum fremitu saevitque minaci murmure ventus .
sunt igitur venti , ni mirum , corpora caeca ,
quae mare , quae terras , quae denique nubila caeli
verrunt ac subito vexantia turbine raptant ,
280 nec ratione fluunt alia stragemque propagant ,
et cum mollis aquae fertur natura repente
flumine abundanti , quam largis imbribus auget
montibus ex altis magnus decursus aquai ,
fragmina coniciens silvarum arbustaque tota ,
285 nec validi possunt pontes venientis aquai
vim subitam tolerare : ita magno turbidus imbi
molibus incurrit , validis cum viribus , amnis ,
dat sonitu magno stragem , volvitque sub undis
grandia saxa , ruitque ita quidquid fluctibus obstat .
290 sic igitur debent venti quoque flamina ferri ,
quae vel uti validum cum flumen procubuerit
quam libet in partem , trudunt res ante ruuntque
impetibus crebris , inter dum vertice torto
corripiunt rapideque rotanti turbine portant .
295 quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca ,
quandoquidem factis et moribus aemula magnis
amnis inveniuntur , aperto corpore qui sunt .
tum porro varios rerum sentimus odores ,
nec tamen ad naris venientis cernimus umquam ,
300 nec calidos aestus tuimur , nec frigora quimus
usurpare oculis , nec voces cernere suemus ;
quae tamen omnia corporea constare necessest
natura , quoniam sensus inpellere possunt :
tangere enim et tangi , nisi corpus , nulla potest res .
305 denique fluctifrago suspensae in litore vestes

276 pontus . || 282 quem || 286 turbibus || 289 ruit qua quidquid || 294 ra-
pidique

- uvescunt, caedem dispensae in sole serescunt.
 at neque quo pacto persederit umor aquai
 visumst, nec rursum quo pacto fugerit aestu.
 in parvas igitur partis dispergitur umor,
 310 quas oculi nulla possunt ratione videre.
 quin etiam multis solis redeuntibus annis
 anulus in digito subter tenuatur habendo,
 stilicidi casus lapidem cavat, uncus aratri
 ferreus occulte decrescit vomer in arvis,
 315 strataque iam volgi pedibus detrita viarum
 saxeae conspicimus: tum, portas propter, aëna
 signa manus dexteris ostendunt adtenuari
 saepe salutantum tactu praeterque meantum.
 haec igitur minui, cum sint detrita, videmus:
 320 sed quae corpora decedant in tempore quoque,
 invida praecluserit spatium natura videndi.
 postremo quae cumque dies naturaque rebus
 paulatim tribuit, moderatim crescere cogens,
 nulla potest oculorum acies contenta tueri,
 325 nec porro quae cumque aevo macieque senescunt:
 nec, mare quae inpendent, vesco sale saxa peresa
 quid quoque amittant in tempore cernere possis.
 corporibus caecis igitur natura gerit res.

- Nec tamen undique corporea stipata tenentur
 330 omnia natura: namque est in rebus inane.
 quod tibi cognosse in multis erit utile rebus,
 nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
 de summa rerum et nostris diffidere dictis.
 335 quod si non esset, nulla ratione moveri
 res possent: namque officium quod corporis exstat,
 officere atque obstare, id in omni tempore adesset

321 praecluserit speciem || 334 Qua propter locus est intactus inane vacansque.

- omnibus: haud igitur quicquam procedere posset,
 principium quoniam cedendi nulla daret res.
- 340 at nunc per maria ac terras sublimaque caeli
 multa modis multis varia ratione moveri
 cernimus ante oculos; quae, si non esset inane,
 non tam sollicito motu privata carerent
 quam genita omnino nulla ratione fuissent,
- 345 undique materies quoniam stipata quiescet.
 praeterea quamvis solidae res esse putentur,
 hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
 in saxis ac speluncis permanat aquarum
 liquidus umor et uberibus flent omnia guttis.
- 350 dissipat in corpus sese cibus omne animantum:
 crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt,
 quod cibus in totas usque ab radicibus imis
 per truncos ac per ramos diffunditur omnis.
 inter saepta meant voces et clausa domorum
- 355 transvolitant, rigidum permanat frigus ad ossa.
 quod nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
 transire haud ulla fieri ratione videres.
 denique cur alias aliis praestare videmus
 pondere res rebus nilo maiore figura?
- 360 nam si tantundemst in lanae glomere quantum
 corporis in plumbo est, tantundem pendere par est;
 corporis officiumst quoniam premere omnia deorsum,
 contra autem natura manet sine pondere inanis.
 ergo quod magnumst aequale leviusque videtur,
 365 ni mirum, plus esse sibi declarat inanis:
 at contra gravius plus in se corporis esse
 dedicat et multo vacuum minus intus habere.

347 liceret || 349 fient || 352 radicimus || 357 ulla valerentratione ||
 366 Aut

- est igitur, ni mirum, id quod ratione sagaci
quaerimus, admixtum rebus, quod inane vocamus.
- 370 Illud in his rebus ne te deducere vero
possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
cedere squamigeris latices nitentibus aiunt
et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
linquant, quo possint cedentes confluere undae:
- 375 sic alias quoque res inter se posse moveri
et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
scilicet, id falsa totum ratione receptumst.
nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
ni spatium dederint latices? concedere porro
- 380 quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt?
aut igitur motu privandumst corpora quaeque,
aut esse admixtum dicundumst rebus inane,
unde initum primum capiat res quaeque movendi.
postremo duo de concursu corpora lata
- 385 si cita dissiliant, nempe aër omne necessest,
inter corpora quod fiat, possidat inane:
is porro quamvis circum celerantibus auris
confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
compleri spatium: nam primum quemque necessest
- 390 occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
quod si forte aliquis, cum corpora dissilucere,
tum putat id fieri quia se condenseat aër,
errat: nam vacuum tum fit quod non fuit ante,
et repletur item vacuum quod constitit ante,
- 395 nec tali ratione potest denserier aër,
nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
ipse in se trahere et partis conducere in unum.
Qua propter, quamvis causando multa moreris,

372 alunt. || 383 initium || 384 concurso || 386 fiat || 389 quisque || 395 con-
denserier

- esse in rebus inane tamen fateare necessest.
- 400 multaue praeterea tibi possum commemorando
argumenta fidem dictis conradere nostris.
verum animo satis haec vestigia parva sagaci
sunt, per quae possis cognoscere cetera tute:
namque canes ut montivagae persaepe ferai
405 naribus inveniunt intectas fronde quietes,
cum semel institerunt vestigia certa viai,
sic alid ex alio per te tute ipse videre
talibus in rebus poteris caecasque latebras
insinuare omnis et verum protrahere inde.
410 quod si pigraris paulumve recesseris ab re,
hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
usque adeo largos haustus e fontibu' magnis
lingua meo suavis diti de pectore fundet,
ut verear ne tarda prius per membra senectus
415 serpat et in nobis vitai claustra resolvat,
quam tibi de quavis una re versibus omnis
argumentorum sit copia missa per auris.
- Sed nunc ut repetam coeptum pertexere dictis,
omnis, ut est, igitur per se natura duabus
420 constitit in rebus: nam corpora sunt, et inane,
haec in quo sita sunt et qua diversa moventur.
corpus enim per se communis dedicat esse
sensus; cui nisi prima fides fundata valebit,
haut erit occultis de rebus quo referentes
425 confirmare animi quicquam ratione queamus.
tum porro locus ac spatium, quod inane vocamus,
si nullum foret, haut usquam sita corpora possent
esse neque omnino quoquam diversa meare;
id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante.
430 praeterea nil est quod possis dicere ab omni

- corpore seiunctum secretumque esse ab inani,
 quod quasi tertia sit numero natura reperta.
 nam quod cumque erit, esse aliquid debebit id ipsum;
 435 cui si tactus erit quamvis levis exiguusque,
 434 augmine vel grandi vel parvo denique, dum sit,
 436 corporis augebit numerum summamque sequetur:
 sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
 rem prohibere queat per se transeire meantem,
 scilicet, hoc id erit, vacuum quod inane vocamus.
 440 praeterea per se quod cunque erit, aut faciet quid
 aut aliis fungi debebit agentibus ipsum,
 aut erit ut possint in eo res esse gerique:
 at facere et fungi sine corpore nulla potest res,
 nec praebere locum porro nisi inane vacansque.
 445 ergo, praeter inane et corpora, tertia per se
 nulla potest rerum in numero natura relinqui,
 nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
 nec ratione animi quam quisquam possit apisci.

- Nam quae cumque cluent, aut his coniuncta duabus
 450 rebus ea invenies aut horum eventa videbis.
 coniunctum est id quod nusquam sine perniciali
 discidio potis est seiungi seque gregari;
 pondus uti saxist, calor ignis, liquor aquai.
 455 servitium contra, paupertas, divitiaeque,
 libertas, bellum, concordia, cetera quorum
 adventu manet incolumis natura abituque,
 haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.
 tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
 460 consequitur sensus, transactum quid sit in aevo,
 tum quae res instet, quid porro deinde sequatur:

438 transere || 442 possunt || 449 civent || coniuncto duobus. || 451 permittali. || 452 gregari. || 453 saxis || aquae. || 454 Tactus corporibus cunctis intactus inani. || 455 diviaeque. || 458 evento

- nec per se quemquam tempus sentire fatendumst
 semotum ab rerum motu placidaque quiete.
 denique Tyndaridem raptam belloque subactas
 465 Troiugenas gentis cum dicunt esse, videndumst
 ne forte haec per se cogant nos esse fateri,
 quando ea saecula hominum, quorum haec eventa fuerunt,
 inrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas:
 namque aliut per sest, aliut regionibus ipsis
 470 eventum dici poterit quod cumque erit actum.
 denique materies si rerum nulla fuisset,
 nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur,
 numquam Tyndaridis formae conflatus amore
 ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
 475 clara accendisset saevi certamina belli,
 nec clam durateus Troianis Pergama partu
 inflammasset equos nocturno Graiugenarum;
 perspicere ut possis res gestas funditus omnis
 non ita uti corpus per se constare neque esse,
 480 nec ratione cluere eadem qua constet inane,
 sed magis ut merito possis eventa vocare
 corporis, atque loci, res in quo quaeque gerantur.
 Corpora sunt porro partim primordia rerum,
 partim concilio quae constant principiorum.
 485 sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
 stinguere: nam solido vincunt ea corpore demum.
 etsi difficile esse videtur credere quicquam
 in rebus solido reperiri corpore posse.
 transit enim fulmen caelum, per saepta domorum
 490 clamor it ac voces, ferrum candescit in igni,
 dissiliuntque fero ferventia saxa vapore:
 tum labefactatus rigor auri solvitur aestu:

467 fuerit. || 469 aliut terris || 473 forma || 480 luere || 484 qua || 489
 flumen caeli || 490 ut ad || 491 ferventi || 492 Cum

- tum glacies aeris flamma devicta liquescit,
 permanat calor argentum penetraleque frigus,
 495 quando utrumque manu retinentes pocula rite
 sensimus infuso lympharum rore superne.
 usque adeo in rebus solidi nil esse videtur.
 sed quia vera tamen ratio naturaue rerum
 cogit, ades, paucis dum versibus expediamus
 500 esse ea quae solido atque aeterno corpore constant,
 semina quae rerum primordiaque esse docemus,
 unde omnis rerum nunc constet summa creata.
- Principio quoniam duplex natura duarum
 dissimilis rerum longe constare repertast,
 505 corporis, atque loci, res in quo quaeque geruntur,
 esse utramque sibi per se puramque necessest.
 nam qua cumque vacat spatium, quod inane vocamus,
 corpus ea non est: qua porro cumque tenet se
 corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
 510 sunt igitur solida ac sine inani corpora prima.
 praeterea quoniam genitis in rebus inanest,
 materiem circum solidam constare necessest:
 nec res ulla potest vera ratione probari
 corpore inane suo celare atque intus habere,
 515 si non, quod cohibet, solidum constare relinquo:
 id porro nil esse potest nisi materiai
 concilium, quod inane in rebus queat cohibere.
 materies igitur, solido quae corpore constat,
 esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
- 520 tum porro si nil esset quod inane vacaret,
 omne foret solidum: nisi contra corpora certa
 essent, quae loca complerent quae cumque tenerent,
 omne quod est, spatium vacuum constaret inane.
 alternis igitur, ni mirum, corpus inani

500 constet || 517 inane queat rerum || 520 est || vocaret.

- 525 distinctum quoniam nec plenum naviter extat
 nec porro vacuum, sunt ergo corpora certa,
 quae spatium pleno possint distinguere inane.
 haec neque dissolui plagis extrinsecus icta
 possunt, nec porro penitus penetrata retexi
 530 nec ratione queunt alia temptata labare;
 id quod iam supra tibi paulo ostendimus ante.
 nam neque conlidi sine inani posse videtur
 quicquam nec frangi nec findi in bina secando,
 nec capere umorem neque item manabile frigus
 535 nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur:
 et quo quaeque magis cohibet res intus inane,
 tam magis his rebus penitus temptata labascit.
 ergo si solida ac sine inani corpora prima
 sunt ita uti docui, sint haec aeterna necessest.
 540 praeterea nisi materies aeterna fuisset,
 ante hac ad nilum penitus res quaeque redissent,
 de niloque renata forent quae cumque videmus.
 at quoniam supra docui nil posse creari
 de nilo neque quod genitum est ad nil revocari,
 545 esse immortalis primordia corpore debent,
 dissolui quo quaeque supremo tempore possint,
 materies ut subpeditet rebus reparandis.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 nec ratione queunt alia servata per aevom
 550 ex infinito iam tempore res reparare.
 Denique si nullam finem natura parasset
 frangendis rebus, iam corpora materiai
 usque redacta forent aevo frangente priore,
 ut nil ex illis a certo tempore posset
 555 conceptum summa aetatis pervadere finis.

527 poena || inani. || 533 fundi || 542 ranta || 552 materiae. || 553 fovet ||
 555 summum

- nam quidvis citius dissolvi posse videmus
 quam rursus refici; qua propter longa dici
 infinita aetas ante acti temporis omnis
 quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque,
 560 numquam relicuo reparari tempore posset.
 at nunc, ni mirum, frangendi reddita finis
 certa manet, quoniam refici rem quamque videmus
 et finita simul generatim tempora rebus
 stare, quibus possint aevi contingere florem.
 565 huc accedit uti, solidissima materiai
 corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
 mollia quae fiunt, aër, aqua, terra, vapores,
 569 admixtum quoniam semel est in rebus inane:
 at contra si mollia sint primordia rerum,
 unde queant validi silices ferrumque creari
 non poterit ratio reddi: nam funditus omnis
 principio fundamenti natura carebit.
 sunt igitur solida pollentia simplicitate,
 575 quorum condenseo magis omnia conciliatu
 artari possunt validasque ostendere viris.
 Porro si nullast frangendis reddita finis
 corporibus, tamen ex aeterno tempore quaedam
 nunc etiam superare necessest corpora rebus,
 580 quae non dum clueant ullo temptata periclo:
 at quoniam fragili natura praedita constant,
 discrepat aeternum tempus potuisse manere
 innumerabilibus plagis vexata per aevom.
 denique iam quoniam generatim reddita finis
 585 crescendi rebus constat vitamque tenendi,
 588 quo pacto fiant et qua vi quaeque gerantur,
 586 et quid quaeque queant per foedera naturai,

562 refice || demus. || 569 Admixtumque || 578 quaeque. || 580 civeant ||
 584 generatin || 585 Crescendis

quid porro nequeant, sancitum quandoquidem extat,
 nec commutatur quicquam, quin omnia constant
 usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
 590 ostendant maculas generalis corpore inesse,
 immutabili materiae quoque corpus habere
 debent, nî mirum: nam si primordia rerum
 commutari aliqua possent ratione revicta,
 incertum quoque iam constet quid possit oriri,
 595 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens,
 nec totiens possent generatim saecula referre
 naturam mores victum motusque parentum.

Tum porro quia nam est extremum quodque cacumen
 600 corporis ullius, quod nostri cernere sensus
 iam nequeunt? id, nî mirum, sine partibus extat
 et minima constat natura, nec fuit umquam
 per se secretum neque post hac esse valebit,
 alterius quoniamst ipsum pars, primaque et una
 605 inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
 agmine condense naturam corporis explent;
 quae quoniam per se nequeunt constare, necessest
 haerere unde queant nulla ratione revelli.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 610 quae minimis stipata cohaerent partibus arte,
 non ex ullorum conventu conciliata,
 sed magis aeterna pollentia simplicitate,
 unde neque avelli quicquam neque deminui iam
 concedit natura reservans semina rebus.
 615 praeterea nisi erit minimum, parvissima quaeque
 corpora constabunt ex partibus infinitis;
 quippe ubi dimidia partis pars semper habebit

588 comitatur || constant. || 591 Inmutabiles || 599 quoniam || 600 illius ||
 606 explet. || 608 ulla || 611 illorum || 613 tam.

- dimidiam partem, nec res praefiniēt ulla.
 ergo rerum inter summam minimamque quid escit?
- 620 nil crit ut distet: nam quamvis funditus omnis
 summa sit infinita, tamen, parvissima quae sunt,
 ex infinitis constabunt partibus aequae.
 quod quoniam ratio reclamat vera negatque
 credere posse animum, victus fateare necessest
- 625 esse ea quae nullis iam praedita partibus extent
 et minima constant natura. quae quoniam sunt,
 illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.
 denique ni minimas in partis cuncta resolvi
 cogere consuesset rerum natura creatrix,
- 630 iam nil ex illis eadem reparare valeret
 propterea quia, quae multis sunt partibus aucta,
 non possunt ea quae debet genitalis habere
 materies, varios conexus, pondera, plagas,
 concursus, motus, per quae res quaeque geruntur.
- 635 Qua propter qui materiem rerum esse putarunt
 ignem atque ex igni summam consistere solo,
 magno opere a vera lapsi ratione videntur.
 Heraclitus init quorum dux proelia primus,
 clarus ob obscuram linguam magis inter inanis
- 640 quamde gravis inter Graios, qui vera requirunt:
 omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
 inversis quae sub verbis latitantia cernunt,
 veraque constituunt quae belle tangere possunt
 auris et lepido quae sunt fucata sonore.
- 645 Nam cur tam variae res possent esse, requiro,
 ex uno si sunt igni puroque creatae?
 nil prodesset enim calidum denserier ignem
 nec rare fieri, si partes ignis eandem

619 quod || 626 constant || 628 si || 631 nullis || 634 quas || 639 ob
 omissum. || 646 Ex uro

- naturam quam totus habet super ignis haberent.
- 650 acrior ardor enim conductis partibus esset,
 languidior porro disiectis disque supatis:
 amplius hoc fieri nil est quod posse rearis
 talibus in causis, ne dum variantia rerum
 tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
- 655 id quoque, si faciant admixtum rebus inane,
 denseri poterunt ignes rarique relinqui:
 sed quia multa sibi cernunt contraria adesse
 et fugitant in rebus inane relinquere purum,
 ardua dum metuunt, amittunt vera viai,
- 660 nec rursum cernunt exempto rebus inani
 omnia denseri fierique ex omnibus unum
 corpus, nil ab se quod possit mittere raptim;
 aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem,
 ut videas non e stipatis partibus esse.
- 665 quod si forte alia credunt ratione potesse
 ignis in coetu stingui mutareque corpus,
 scilicet, ex nulla facere id si parte reparcent,
 occidet ad nilum, ni mirum, funditus ardor
 omnis et e nilo fient quae cumque creantur:
- 670 nam quod cumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 proinde aliquit superare necesse est incolume ollis,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes
 de niloque renata vigescat copia rerum.
- 675 nunc igitur quoniam certissima corpora quaedam
 sunt, quae conservant naturam semper eandem,
 quorum abitu aut aditu mutatoque ordine mutant
 naturam res et convertunt corpora sese,

649 haberet. || 651 Languidior || 657 muse. || 659 ver aula. || 660 inane. ||
 662 raptis. || 665 mia || 666 coetus || musareque || 668 funditur arbor. ||
 669 c *omissum*. || 670 mutuatum || 674 vivescat

- scire licet non esse haec ignea corpora rerum .
 680 nil referret enim quaedam decedere , abire ,
 atque alio adtribui , mutarique ordine quaedam ,
 si tamen ardoris naturam cuncta tenerent :
 ignis enim foret omnimodis quod cumque crearent .
 verum , ut opinor , itast : sunt quaedam corpora , quorum
 685 concursus motus ordo positura figurae
 efficiunt ignis , mutatoque ordine mutant
 naturam , neque sunt igni simulata neque ulli
 praeterea rei quae corpora mittere possit
 sensibus et nostros adiectu tangere tactus .
 690 Dicere porro ignem res omnis esse , neque ullam
 rem veram in numero rerum constare nisi ignem ,
 quod facit hic idem , perdelirum esse videtur .
 nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat ,
 et labefactat eos , unde omnia credita pendent ,
 695 unde hic cognitus est ipsi quem nominat ignem :
 credit enim sensus ignem cognoscere vere ,
 cetera non credit , quae nilo clara minus sunt .
 quod mihi cum vanum tum delirum esse videtur :
 quo referemus enim ? quid nobis certius ipsis
 700 sensibus esse potest , qui vera ac falsa notemus ?
 praeterea quare quisquam magis omnia tollat
 et velit ardoris naturam linquere solam ,
 quam neget esse ignis , quidvis tamen esse relinquat ?
 acqua videtur enim dementia dicere utrumque .
 705 Qua propter qui materiem rerum esse putarunt
 ignem atque ex igni summam consistere posse ,
 et qui principium gignundis aëra rebus
 constituere , aut umorem qui cumque putarunt
 fingere res ipsum per se , terramve creare

680 descendere || 683 crearet. || 690 ignem || 694 labefactat || 703
 quidvis *omissum*. || 708 putantur.

- 710 omnia et in rerum naturas vertier omnis,
 magno opere a vero longe derrasse videntur.
 adde etiam qui conduplicant primordia rerum,
 aëra iungentes igni, terramque liquori,
 et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
 715 ex igni terra atque anima procreescere et imbri.
 quorum Acragantinus cum primis Empedocles est,
 insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
 quam fluitans circum magnis anfractibus aequor
 Ionium glaucis aspargit virus ab undis,
 720 angustoque fretu rapidum mare dividit undans
 Italiae terrarum oras a finibus eius.
 hic est vasta Charybdis, et hic Aetnaea minantur
 murmura flammaram rursum se colligere iras,
 faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignis
 725 ad caelumque ferat flammai fulgura rursum.
 quae cum magna modis multis miranda videtur
 gentibus humanis regio visendaque fertur,
 rebus opima bonis, multa munita virum vi,
 nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se
 730 nec sanctum magis et mirum carumque videtur.
 carmina quin etiam divini pectoris eius
 vociferantur et exponunt praeclara reperta,
 ut vix humana videatur stirpe creatus.

- Hic tamen et supra quos diximus inferiores
 735 partibus egregie multis multoque minores,
 quamquam multa bene ac divinitus invenientes
 ex adyto tam quam cordis responsa dedere
 sanctius et multo certa ratione magis quam
 Pythia quae tripodi a Phoebi lauroque profatur,
 740 principiis tamen in rerum fecere ruinas

710 verti || 711 longi || 716 Acragantinus || 720 undis. || 721 Italiae ||
 724 ut omniat || 725 flammæ || 739 prosatur.